

РЕАЛІЗАЦІЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ФУНКЦІЇ УПРАВЛІННЯ КЕРІВНИКОМ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Постановка проблеми. В останні роки в вітчизняних професійно-технічних навчальних закладах (ПТНЗ) спостерігається зростання інтересу до інновацій у системі підготовки кваліфікованих робітників. Аналіз сайтів свідчить, що проблема інноваційності проходить червоною стрічкою через завдання діяльності обласних навчально-методичних центрів професійно-технічної освіти (ОНМЦ ПТО), плани їх роботи, вимоги до методичної роботи ПТНЗ, керівників та педагогів. Цей процес є цілком природним, оскільки виникають нові реалії та нові потреби відповідно до зовнішніх змін у суспільстві, житті країни, які й віддзеркалюються в змісті управління. Тому цілком правомірно, що основні функції управління – планування (передбачення), організація, контроль, регулювання, координація, активізація (мотивація) доповнюються функцією дослідження. На це вказують факти, одержані в результаті вибіркового дослідження, проведеного вітчизняними вченими, які свідчать, що в нашій країні генеральний директор об'єднання приймає упродовж п'яти років в середньому 10-12 % рішень, пов'язаних з інноваціями, водночас в Японії менеджер такого ж рівня – більше 50 %.

Розвиток ПТНЗ – це необхідність розв'язання щоденних проблем. Ситуації, що виникають несподівано, проявляються гостро і не дають часу на осмислення, потребують своєчасного розв'язання. Зволікання може привести до кризи, а може й до закриття навчального закладу. У сучасному управлінні особлива роль належить передбаченню, прогнозуванню, яке і здійснюється на основі інформаційно-аналітичної діяльності (ІАД) з використанням методів аналітико-синтетичної переробки інформації, наукової обробки документів як сукупності процесів аналізу та синтезу.

Аналіз попередніх результатів наукових досліджень. Наукових праць з заявленої проблеми, на жаль, не багато. У результаті вивчення джерельної бази нами було з'ясовано, що дослідницька функція педагогів була визначена предметом дослідження в дисертаціях О. Гуч та Н. Погребової. Окремі проблеми цієї теми висвітлюються в публікаціях О. Кудакі, О. Назарової, С. Сидорова, М. Лук'янової. У підручнику Е. Короткова дослідницька функція менеджера представлена з позицій дослідження систем управління. Л. Ващенко та Л. Даниленко розглядають її у контексті інноваційної діяльності керівників загальноосвітньої школи. Однак, незважаючи на актуальність розвитку дослідницької функції управління керівників ПТНЗ, методи її реалізації надзвичайно рідко відображаються в наукових працях вітчизняних і зарубіжних учених.

Мета статті полягає у вивченні стану реалізації дослідницької функції керівника ПТНЗ, яка базується на інформаційно-аналітичній компетентності (ІАК). Для її досягнення необхідне виконання *низки завдань*: виявлення стану реалізації керівниками ПТНЗ дослідницької функції; узагальнення емпіричних даних, одержаних у результаті тестування керівного персоналу ПТНЗ; визначення і обґрунтування сутності якісно-змістового перетворення інформації та алгоритмізація обробки даних у процесі підготовки управлінського рішення.

Основна частина. Нині доведено, що від рівня організації інформаційної діяльності залежить економічна ефективність роботи підприємства (організації, установи) та ефективність інтелектуальної праці, яка лежить в основі адміністративно-управлінської роботи. Це означає, що керівник ПТНЗ має опанувати загальну систему способів орієнтації в динамічних потоках інформації, алгоритмами пошуку її та аналітико-синтетичної переробки, пошуку й оцінювання, перетворення знайденої інформації, постійного її поповнення та побудови своєї особистісної системи знань. Адже тільки із зовнішнього середовища надходять величезні масиви соціальної інформації.

Переробка великих масивів інформації може здійснюватися з використанням інформаційних (комп'ютерних) технологій та інтелектуальних нормалізованих методик (поаспектного аналізу текстів, контент-аналізу, класифікаційного й кластерного аналізу тощо.) [2]. Це вимагає від керівників ПТНЗ володіння системою інструментально-комунікативних та аналітичних умінь і навиків.

У процесі дослідження проблеми теорії і методики розвитку ІАК (саме від рівня її розвитку залежить успіх дослідницької та управлінської діяльності) нами було вивчено стан роботи з інформацією в сучасному ПТНЗ з метою одержання емпіричного матеріалу – фактів як основи наукового узагальнення. Ми виходили з того, що побудова емпіричної бази наукового дослідження має бути проблемозорієнтованою. Її формування здійснювалось за допомогою таких методів, як спостереження, співбесіда, анкетування та тестування керівників ПТНЗ різного типу. Одержані на констатувальному етапі педагогічного експерименту результати проілюстрували не зовсім «втішну картину» за когнітивним компонентом ІАК.

Когнітивний компонент ІАК поєднує в собі систему теоретичних інформаційно-аналітичних (базові поняття, управління ІАД, технології її здійснення, засоби забезпечення ІАД, інформаційний пошук, обробка і фіксація інформації) і технологічних знань (методи, засоби і технології інформаційних процесів, що використовуються в навчанні і професійній діяльності керівників ПТНЗ). Проведене тестування дало змогу виявити, що лише 22,3 % керівного персоналу трьох регіонів усвідомлюють сутність такого базового поняття, як «інформація»; 28,7 % можуть визначити, що означає поняття «інформаційно-аналітична діяльність» і 33 % змогли вибрати правильну відповідь на запитання: «Що слід розуміти під інформаційною потребою?». Трохи більше третини керівників (30,9 %) ПТНЗ виявили обізнаність в основних видах інформаційного пошуку, 68 % не погано орієнтуються в бібліографічних виданнях. У процесі пошуку інформації більшість опитаних (47,9 %) користується вибіркоким методом, але тільки 19 % респондентів відносять суцільний (наскрізний) метод до методів пошуку інформації; 13,8 % знайомі з типологічним методом пошуку інформації і зовсім незначна кількість опитаних серед запропонованих методів впізнають інтуїтивний (3,2 %) та індуктивний (8,5 %) методи. Щодо знання видів пошуку інформації в Інтернеті, то це питання виявилось достатньо складним для всього загалу респондентів: правильно назвали такі методи: повнотекстовий – 3,2 %, пошук за метаданими – 5,3 %, пошук зображень – 2,1 %.

Учасникам педагогічного експерименту було запропоновано з переліку 19 джерел інформації обрати ті, якими вони користуються в практичній діяльності. За наслідками здійсненого ними вибору було отримано таку картину: найбільш популярним джерелом виявилися фінансові дайджести, моніторингові огляди ринку праці і ринку освітніх послуг, журнали, підручники, підбірки газет, брошури, періодичні видання, наукові журнали та інша періодика (71 %), а також внутрішні бібліотеки ПТНЗ і річні звіти, локальна документація, протоколи засідань та нарад (71 %); на другому місці (68 %) – офіційні бюлетені і збірники наказів МОНмолодьспорту України; третє місце належить друзям, колегам, експертам (57 %). Майже та сама кількість респондентів (56,3 %) користуються такими джерелами інформації, як: місцеві органи самоврядування; центри зайнятості населення; наради, засідання, семінари; портал новин; спостереження, опитування, співбесіда; телефонна розмова, факс або електронне послання. Достатньо незначна кількість керівників в якості джерела інформації використовують відомості, одержані від соціальних партнерів (23%), довідники (17%), обхід робочих місць і обмін інформацією з колегами (16,2%). Не популярними (користуються менше 10%) джерелами інформації серед опитаної категорії працівників ПТНЗ є: національні, міські, університетські бібліотеки (також в електронному форматі); інформація конкурентів, суспільна думка.

Оскільки в сучасному світі, коли з неймовірною швидкістю зростають обсяги інформації, управління навчальним закладом стало неможливим без використання ІКТ.

Насамперед, для нас важливим було з'ясувати, якими пошуковими системами (ПС) для одержання необхідної інформації, користуються керівники навчальних закладів. У результаті тестування було виявлено, що найбільш популярними ПС серед керівного персоналу ПТНЗ є Yandex (54,9 %), GoogleUkraine (47,6 %), Rambler (31,3 %). Значно менше користувачів цієї категорії таких ПС, як: GoogleRU (28,7 %), Meta (21,4 %), Yahoo! (19,7 %). Не менш показовими для рівня сформованості ІАК є знання про способи збереження інформації. Як з'ясувалося, основна кількість опитаних надають перевагу номенклатурі справ (паперові носії) та збереженню інформації на дисках D у комп'ютері. Банки даних, бази даних створені далеко не в усіх ПТНЗ. Електронну пошту, електронні диски – eDisk (наприклад, в Ukr.net) як сховище для збереження інформації розглядають лише 7% респондентів. Хмарні технології, очевидно, мало відомі, оскільки на них указали лише кілька опитаних.

Реалізація дослідницької функції керівника не можлива без якісно-кількісної обробки інформації, тобто без використання методів аналізу і синтезу, які тісно взаємопов'язані між собою. На правильну відповідь щодо знання сутності цих понять указали відповідно 63 і 11,7% учасників педагогічного експерименту. Обізнаність у методах аналізу проілюстрували 26,6% респондентів. Керівникам ПТНЗ найбільш відомі види синтезу інформації, які вони використовують на практиці: групування даних (38%) та типологізація (35%). Для оброблення інформації більшість опитаних користуються методами причинно-наслідкового виду синтезу: схожості – 13,8%, виключення і моделювання – 11,7%, відмінностей – 9,6%, експертними та статистичними – 7,4%.

Значна увага в ПТНЗ приділяється розробленню навчально-методичного забезпечення підготовки кваліфікованих робітників, що передбачає роботу з понятійними апаратом. І тому з'явилася необхідність дослідити проблему використання різних інформаційних джерел для тлумачення змісту понять. Для чого основна більшість керівників – 73% (серед них більшість заступників директорів та методистів) використовують словники та енциклопедії і не звертаються до наукової літератури та законодавчих документів. Підготовку доповідей (на засідання педагогічної ради) 12,7% респондентів здійснюють з використанням статистичних даних; 10,6% – наукових джерел; 9,6% – нормативно-правових документів і 5,3% – електронних ресурсів інформації. Результати навчально-виховної та методичної роботи вивчаються на основі методів порівняльного (27,7%), традиційного (контент-аналізу) – 21,3% і статистичного (17%) аналізу.

Таким чином можна зробити висновок, що розвиток ІАК керівників ПТНЗ характеризується сформованістю в них окремих інформаційно-аналітичних знань і умінь, що відповідає базовому рівню. Це дає змогу лише копіювати алгоритми здійснення ІАД без урахування власних можливостей, здібностей і особливостей конкретної професійної ситуації, в більшості випадків діяти інтуїтивно. Тому прийняття управлінських рішень здебільшого приймаються за аналогією або вимогою керуючих органів управління, що, звичайно, не на користь розвитку навчального закладу. Відповідно, реалізація дослідницької функції керівника в управлінні ПТНЗ використовується недостатньо, її потенціал недооцінюється. Доречність розв'язання цього питання за участю науковців і практиків не викликає сумніву. Адже наразі межа між наукою і виробництвом поступово стирається, що виразно спостерігається й у системі ПТО. Активну участь у розробці стандартів, навчальних планів, програм, методик викладання спеціальних дисциплін беруть педагоги ПТНЗ. Учені проводять свої експерименти безпосередньо в ПТНЗ, а керівники навчальних закладів, педагоги стають співавторами цих досліджень, добре знаючи педагогічні технології, технології управління навчальними закладами і маючи на увазі конкретні практичні цілі. Користь такої співпраці цінують ті й інші. Власне кажучи, науку збагачують педагогічні колективи ПТНЗ, наукові теорії починають друге життя в навчально-виховному і навчально-виробничому процесах. Педагогічні процеси, в свою чергу, стимулюють розвиток педагогічної науки. З цього приводу всередині минулого

століття Г. Воробйов писав: «Консерватори – ті, хто не розуміє цю просту істину, чи то директор інституту, який думає, що впроваджувати роботи його співробітників мають «чужі дяді», чи директор заводу, який очікує, що нову технологію йому принесуть на тарілочки з усіма необхідними економічними розрахунками і з повною гарантією» [1, с. 29].

Отже, одержані нами емпіричні дані, вказують на необхідність цілеспрямованої підготовки керівників ПТНЗ до ІАД, потребу практиків у науково-методичному забезпеченні цього процесу. Саме тому за логікою нашого подальшого дослідження ми вважали доцільним розглянути питання аналізу та обробки первинної інформації (якісно-змістове її перетворення), сутність і призначення цих процесів в управлінській діяльності. Насамперед слід зазначити, що якісно-змістове перетворення інформації є процесом «перетворення даних за певним алгоритмом у форму подання інформації, зручну для аналізу» [4, с. 218], «систематична цілеспрямована послідовність дій над даними. Обробка даних містить у собі множину різних операцій» [3], яку можна алгоритмізувати: збір даних (накопичення інформації з метою забезпечення достатньої повноти для прийняття рішення) → формалізація даних (приведення даних, що надходять із різних джерел, до однакової форми) → фільтрація даних (усунення зайвих даних, які не потрібні для прийняття рішень) → сортування даних (впорядкування даних за заданою ознакою з метою зручності використання) → архівація даних (збереження даних у зручній та доступній формі) → захист даних (комплекс дій, що скеровані на запобігання втрат, відтворення та модифікації даних) → транспортування даних (прийом та передача даних між віддаленими користувачами інформаційного процесу. Джерело даних прийнято називати сервером, а споживача – клієнтом) → перетворення даних (перетворення даних з однієї форми в іншу, або з однієї структури в іншу, або зміна типу носія).

Відтак, дотримуючись цього алгоритму обробки даних, на виході керівник одержує інформацію, оцінену вже на етапі її відбору. У подальшому процес дослідження має здійснюватися з використанням певних методів, які Ю. Сурмін поділяє на первинні і вторинні: *первинні методи* використовують для обробки даних, одержаних у процесі емпіричного дослідження (групування, табуляція, розрахунок багатовимірних розподілів ознак, класифікація тощо); *вторинні методи* – методи отримання показників, що розраховуються за частотами, згрупованими даними і кластерами тощо. Це також методи графічного подання даних (для них початковою інформацією служать відсотки, таблиці, індекси).

У науковій літературі охарактеризовані й інші підходи до групування методів аналізу й обробки інформації. Зокрема: *методи статистичного аналізу інформації* – методи описової статистики: розрахунок багатовимірних розподілів ознак, середніх величин, ступеня розсіяння; *методи статистики висновку* – кореляційний, регресивний, факторний, кластерний, причинний, дисперсійний аналіз, багатовимірне шкалування тощо; *методи моделювання і прогнозування явищ та процесів* – аналіз тимчасових рядів, імітаційне моделювання тощо. Також розрізняють *універсальні* (придатні для аналізу більшості видів інформації) і *спеціальні* (придатні лише для аналізу даних, поданих у спеціальному вигляді) методи аналізу й обробки інформації.

Сутність аналітико-синтетичної переробки інформації (АСП) полягає в представленні кожного окремого документа, або сукупності документів у такому вигляді, який максимально відповідав би конкретному завданню ІАД керівника ПТНЗ. Наприклад, одержавши наказ МОН молоді і спорту України від 07.06.2011 № 541 «Про Державну цільову програму розвитку професійно-технічної освіти на 2011 – 2015 роки», директор має, насамперед, вивчити його й усвідомити його вимоги. Тобто важливо осмислити кожний пункт плану (програми, заходів), які розробляються на його виконання, побачити за ним конкретних людей, ресурси і обов'язково висловити власну позицію, яка стане орієнтиром для виконавців. Навіть варто порекомендувати джерела, в яких висвітлені аналогічні проблеми, наукові підходи до їх реалізації, досвід роботи педагогічних

колективів. Тоді колективу буде зрозумілим бачення перспектив розвитку ПТНЗ саме директором-лідером. Зрозуміло, що на такому документі не напишеш резолюцію (лат. *resolution* – рішення, прийняте посадовою особою або дорадчим органом) «одним розчерком пера»: заступнику з навчально-методичної роботи та заступнику з навчально-виробничої роботи – до виконання, або ваші пропозиції».

Узагальнюючи вивчення окресленого питання, можна зробити **висновок**. Реалізація дослідницької функції керівника в управлінні ПТНЗ, залежить від рівня сформованості його ІАК – теоретичних і технологічних знань і умінь ІАД, чому нині, на жаль, не приділяється належної уваги ні з боку самих керівників, ні з боку методичних служб. Тому *перспективними для подальшого дослідження*, на наш погляд, будуть проблема розвитку дослідницької компетентності керівників (або окремої їх категорії) ПТНЗ та вивчення організаційно-педагогічних умов її розвитку в умовах ОНМЦ ПТО.

Література:

1. Воробьев Г.Г. Информация в работе руководителя / Геннадий Григорьевич Воробьев. – М.: «Экономика», 1968. – 54 с. – (Б-ка хозяйственного руководителя)
2. Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників : [Електронний ресурс] : Режим доступу : <http://www.jobs.ua/ukr/dkhp/> – Назва з екрану.
3. Редагування даних : Вікіпедія. Вільна енциклопедія [Електронний ресурс] : Режим доступу : <http://uk.wikipedia>. – Назва з екрану.
4. Сурмін Ю.П. Майстерня вченого: Підручник для науковця / Юрій Петрович Сурмін. – К. : Навчально-методичний центр «Консорціум з удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2006. – 302 с.

У статті обґрунтовано, що основою дослідницької функції управління є інформаційно-аналітична компетентність фахівця. Висвітлені узагальнені емпіричні дані, що свідчать про рівень її сформованості у керівників професійно-технічних навчальних закладів. Обґрунтовано сутність і призначення якісно-змістового перетворення інформації в управлінській діяльності. Представлена алгоритмізація обробки даних у процесі підготовки управлінського рішення.

Ключові слова: інформаційно-аналітична компетентність, керівник професійно-технічного навчального закладу, дослідницька функція.

В статье обосновано, что основой исследовательской функции является информационно-аналитическая компетентность специалиста. Представлены обобщенные эмпирические данные об уровне ее сформированности у руководителей профессионально-технических учебных заведений. Подана алгоритмизация обработки данных в процессе подготовки решения.

Ключевые слова: информационно-аналитическая компетентность, руководитель профессионально-технического учебного заведения, исследовательская функция.

The article has grounded that specialist's information and analytical competence is the basis of research function. Generalised empiric data concerning the level of developed information and analytical competence of vocational school leader has been presented. The algorithmization of data handling and the general structure of computerized information processing have been provided.

Keywords: information and analytical competence, vocational school leader, research function.